

"MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA ILK EKOLOGIK TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH"

Fozilova Nozigul Tovakkalovna
Farg'ona viloyati, Uchko'prik tumani
5-sonli MTT tarbiyachisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish, ekologik tarbiyani amalga oshirish shakllari ekologik, bilim berishning o'ziga xos xususiyatlari va uning ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Maktabgacha ta'lim tashkiloti, ekologik tarbiya, tabiat, inson, rol, Markaziy Osiyo, mutafakkir, muhofaza, fikr.*

Tabiat - bu organik (tirik) va noorganik (notirik) dunyoni o'zida qamrab olgan bir butun olam tabiat – g'oyat xilma-xil shakllari, tarkibiy kislmlari bilan insoniyatni kurshab turgan organik va anorganik olamlar, o'simlik va hayvonot dunyosi. Insoniyat esa undan paydo bo'lib, ajralib chiqqan mavjudotdir. Shu bois uning bir mohiyati tabiiy (biologik), ikkinchi mohiyati ijtimoiydir. Tabiat tushunchasi ko'proq keng va qisman tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda tabiat butun obyektiv borliq, real voqelik, turli-tuman ko'rinishlardagi olam. Tor ma'noda tabiat fan, asosan tabiiy fanlar tabiatshunoslik o'rganadigan obyektidir. Tabiatning adabiyotlarda ikki darajasi ajratib ko'rsatiladi: birlamchi va ikkilamchi. Bularning birinchisi insoniyatdan xoli, mustasno tarzda, sof tabiiy holda mavjud bo'lgan tabiatdir; ikkinchisi insoniyat ishtirokida hosil etilgan tabiiy ne'matlar - tuproq, suv havzalari va kanallar, daraxtzorlar, ekinzoru mevazorlar, aholi maskanlari - shahar, qishloq va boshqalar. Tirik organizmlarning ma'lum bir muhitda yashash qonuniyatlarini, ya'ni organizmlarning o'zaro va ularni o'rab turgan atrof-muhit bilan bogliq bo'lgan hayot tarzini o'rganadigan fan ekologiya deb ataladi. Ekologiya (grekcha "oikos" - yashash, uy, makon, "logos" - ta'limot) - umumiy tarzda u organizmlarning yashash joyi, makoni degan ma'noni anglatadi. Populyatsiyalar, turlar, biotsenozlar, biogeotsenozlar va biosfera kabi tushunchalar ekologiya fanining manbai hisoblanadi. Shuning uchun umumiy ekologiya to'rt bo'limga bo'lib o'rganiladi: autekologiya, populyatsiyalar ekologiyasi, sinekologiya va biosfera.

Ekologik ta'lim bugungi kunda ta'lim tizimlari faoliyatini yaxshilashning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida rasman e'tirof etilgan. Ekologiya hozirgi vaqtda yangi turmush tarzini shakllantirish uchun asosdir.

Maktabgacha yoshdagi bolani rivojlantirish, uni maktabga tayyorlash muammosi murakkab va dolzarb bo'lib, uning rivojlanishi maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv qiziqishni shakllantirish jarayoni bilan uzviy bog'liqdir. Kognitiv qiziqish - bu tashqi dunyo bilan tanishish uchun bilim faoliyatida amalga oshiriladigan, vazifaga va uni hal qilishga qiziqish mavjudligi, o'z bilimlarini safarbar qilish va undan amaliy

foydalanish qobiliyati bilan tavsiflangan dunyoga iste'molchi munosabati. tadbirlar. O'qituvchilar va psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, qiziqish mavjud bo'lganda, o'rta maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv faollik yanada jadal va samarali davom etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kamroq charchaydilar, bilim qiziqarli faoliyatga aylanadi. Ma'lumki, maktabgacha yoshdagi etakchi faoliyat - bu bolalarning o'yin faoliyati. Shu bilan birga, ushbu taxminning to'g'riligiga borgan sari ko'proq shubhalar to'planib bormoqda. Ko'p yillar davomida ilm-fan maktabgacha yoshdagi bolalik davrida kattalar yordamisiz va hatto ularning harakatlari tufayli boy rivojlanadigan chinakam bolalar faoliyatini qidirmoqda. Bunday faoliyat, zamonaviy tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, bolalar eksperimenti bo'lib chiqdi. Shuning uchun eksperimentlar orqali bolalarda kognitiv qiziqishni shakllantirish muammosi muvofiq. Bu o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ayniqsa muhimdir. Bugungi bolalar axborotlashtirish davrida, hayotning tez o'zgarib borayotgan sharoitlari bilan bog'liq holda, insondan nafaqat bilimga ega bo'lish, balki, birinchi navbatda, bu bilimlarni o'zi olish, ishlash qobiliyati talab qilinadigan davrda yashab, tarbiyalanmoqda. mustaqil va ijodiy fikrlash. Farzandlarimizni izlanuvchan, ochiqko'ngil, atrof-muhitda adashmaydigan, yuzaga keladigan muammolarni hal qila oladigan, mustaqil va ijodiy shaxs sifatida ko'rishni istaymiz.

Bugungi kunda insoniyatni xavf ostida qoldirayotgan hodisalardan biri ekologik vaziyat hisoblanib, jamiyatning katta tashvish uyg'otmoqda. Insonning tabiiy boyliklardan haddan tashqari oshiqcha foydalanishi oqibatida, o'rmonlar siyraklashib, o'simlik va hayvonlar turlari kamayishi, foydali qazilma boyliklari tugab borayotganligi, shuningdek, suv havzalari va atmosfera havosining ifloslanishi natijasida sayyoramizning qiyofasi o'zgarib bormoqda. Bularning barcha insonlarning tabiiy boyliklardan oqilona foydalanmaslik oqibati hisoblanadi. Shuning uchun ham ekologik tarbiya berishni maktabgacha yosh davridan boshlash lozim. Ekologik bilim - bu tirik tabiatning tuzilishi, rivojlanishi, o'zgarishi, yer yuzidagi tirik jonzotlarning holati, ularning birbirlariva atrof-muhit o'rtasida bo'lib turadigan munosabatlarni, tabiiy boyliklarning son va sifatini, hajmini, xillarini hamda ularni saqlash va tejamkorlik bilan foydalanish yo'llarini o'zlashtirishdan iboratdir. Bolalarga ekologik ta'lim va tarbiya berish ularni ilk marotaba tabiatga qadam qo'ygan vaqtdan boshlab, butun hayoti davomida tabiatdan ongli, oqilona ravishda foydalanishga, xalqimizning tabiatga hurmat va e'tibor bilan qaraydigan urf-odatlarini tarbiyalash, tabiiy boyliklarni ko'paytirish va ulardan to'g'ri foydalanish, bog'-urog'lar, gulzorlar tashkil qilishga, daraxtlarni, o'simlik va hayvonlarni asrashga, ularga ozor bermaslikka o'rgatish, bolalarning qalbida tabiatga, uni asrashga nisbatan yaxshi xislatlar uyg'otishdan iboratdir. Ekologik tarbiyaning bosh maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhit va uning muammolari haqida ongli munosabatni ihamda ular bo'yicha optimal yechimlar topish to'g'risidagi bilim, ko'nikmava malakalarni shakllantirishdan iborat. Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun bir qator vazifalarni hal qilishga to'g'ri keladi.

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarimizga ekologik tarbiya berishda ularning yashab turgan joyi (tabiati) va boyliklarini tejab-tergashga, ularni ongli ravishda muhofaza qilishga o'rgatish.

2. Ekologik madaniyatni shakllantirish. Bu, eng avvalo, oiladan boshlanmog'i lozim. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning quyidagi yo'llari mavjud:

- Mashg'ulotlar o'tkazish;
- Ekskursiya;
- Mehnat;
- O'yinlar;
- Kundalik hayot ishlari.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni tabiat bilan tanishtirishda ta'lim berishning asosiy usullaridan biri ekskursiya hisoblanadi. Ekskursiya jarayonida bolalar tabiat to'g'risidagi aniq tasavvurga ko'rish, sezish, eshitish bilan idrok etish orqali ega bo'ladilar. Ekskursiya jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat, undagi qonuniyatlar to'g'risida realistik tasavvurlar hosil bo'ladi. Bu jarayon orqali o'rganilgan tushunchalar keyinchalik bolalar egallaydigan ilmiy bilimlarning asosini tashkil etib, maktabda o'rganiladigan tabiiy fanlarni o'zlashtirib olishni osonlashtiradi. Tabiat haqidagi bilimlar bolalarga o'z vaqtida o'rgatilmasa, ularning tabiatdan noto'g'ri foydalanishiga olib keladi.

Tarbiyachining bolalarga ekologik ta'lim va tarbiya berishda xalqimizning o'ziga xos milliy tarbiyasidan, ota-onalar bilan hamkorlikni tashkil qilishdan o'rinli foydalanishi yaxshi natija beradi. Milliy tarbiyamizda suvni isrof qilmaslik bilan birga, yer, havo, tuproq ham muqaddas hisoblanadi. Bolalarga ekologik ta'lim berishda har bir bolaga 1 ta gul tuvakni parvarishlash topshirig'ini berish ham eng samarali usullardandir. Bunda parvarishlash usullarini o'rgatib, ularni shu gulni qanday parvarish qilyotganini nazorat qilib boriladi. Natijada bolalarda avvalambor mehrshafqat tuyg'usi, tabiatga muhabbat shakllanadi. Bolalar gullarining qurib qolmasligi uchun qayg'uradi va auni parvarish qilishadi. Demak, maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik tarbiyani rivojlantirish orqali ularning tabiatga bo'lgan mehrini, shakllantirish va kelajakda tabiiy fanlarni o'zlashtirishi uchun poydevor yaratiladi. Bolalarga ekologik tarbiya berishda va zamonaviy usullardan foydalanish yaxshi samara beradi. Bundan tashqari tayyorlov guruh bolalariga ta'lim berishda zamonaviy texnologiyalardan biri VR lardan foydalanishni taklif qilgan bo'lardim. Bu texnologiya yurtimizda asta-sekinlik bilan rivojlanib bormoqda. Bu orqali bolalarning o'zlashtirishini yanada oshirish va qiziqarli, yangicha ta'lim jarayonini tashkil etish mumkin.

Umuman olganda, tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida quyidagi vazifalarni hal etishi zarur:

1) jonli va jonli tabiat haqida aniq bilimlar berishi, ularning o'zaro aloqadorligini ochib berishi;

- 2) inson organizmi va uning salomatligi haqida ma'lumot berishi;
- 3) maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga doir xulqatvor ko'nikma va malakalari bilan qurollantirish;
- 4) tabiatdan oqilona foydalanish va uning boyliklarini ko'paytirishga yo'naltirilgan inson mehnat faoliyati bilan tanishtirish;
- 5) Ona-tabiatga muhabbat, uning asrab-avaylashga doyr ishtiyoqni tarbiyalash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" 2020 yil 22 dekabrda 802-sonli qaroriga 1-ilova Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat Standarti.

2. Фуркат Туракулович Ражабов, & Азиза Абдуллаевана Олимова (2020). ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ЕЧИМИДА ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРНИНГ АҲАМИЯТИ (ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (3), 697-702.

3. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, & Гулчехра Курдашевна Юсупова (2021). БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ (ТАБИАТШУНОСЛИК ФАНИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 2 (Special Issue 1), 370- 378.

4. Kayumova.N.M.-" Maktabgacha pedagogika." T.: TDPU -2013 y. O'quv qo'llanma.

5. Sodiqova Sh.A.- "Maktabgacha pedagogika." - T, 2018.